

РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'25:811.111:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2025.11.1>

КОМПОЗИТИ-ПРИКМЕТНИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ВИКЛИК: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Безпалова Катерина Вікторівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ORCID ID: 0009-0001-9298-1250

Гринько Ольга Сергіївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувачка кафедри теорії та практики перекладу

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ORCID ID: 0000-0002-7762-823X

Статтю присвячено вивченню особливостей перекладу складних прикметників з англійської мови на українську. Вони відіграють ключову роль у створенні художньої образності, у формуванні точності наукового викладу й у досягненні переконливості публіцистичного стилю. Однак унаслідок відмінностей у морфологічних системах англійської та української мов переклад таких одиниць супроводжується численними труднощами, які змушують перекладача вдаватися до складних рішень і балансувати між формальною точністю та комунікативною адекватністю. У статті зосереджено увагу на тому, як англійські прикметникові композити функціонують у художньому дискурсі та якими засобами вони відтворюються українською мовою. Виявлено, що в перекладі особливо часто застосовуються описові конструкції, які компенсують відсутність прямих відповідників і забезпечують природність тексту. Досить поширеним є використання простих прикметників, що відповідає тенденції до економії мовних ресурсів. Значно рідше вдаються до відтворення композитів через складні прикметники, адже українська система менш сприятлива до створення багатокомпонентних структур такого типу. Окрему увагу приділено перекладацьким трансформаціям, що охоплюють різні рівні мови. Показано, що переклад складних прикметників нерідко потребує не лише структурних змін, а й смислових і прагматичних перетворень, коли перекладач адаптує зміст під культурні та стилістичні очікування цільової аудиторії. У результаті складні прикметники постають не просто граматичними конструкціями, а важливим засобом художнього впливу, здатним посилювати експресивність тексту та створювати додаткові смислові відтінки. Зроблено висновок, що переклад прикметникових композитів виконує також культурно-медіативну функцію, адже часто пов'язаний із передачею метафоричних і соціокультурних значень.

Ключові слова: переклад, складні прикметники, англійська мова, українська мова, трансформації, семантика.

Bezpalova Kateryna, Grynko Olga. English compound adjectives as a translation challenge: the Ukrainian context

The article explores the specifics of translating English compound adjectives into Ukrainian. Such units play a crucial role in shaping literary imagery, ensuring accuracy in scientific discourse, and enhancing the persuasive force of journalistic writing. Yet, due to fundamental differences between the morphological systems of English and Ukrainian, their translation poses numerous challenges, requiring the translator to make complex choices and strike a balance between formal precision and communicative adequacy. The study focuses on how English adjectival compounds function within literary discourse and the strategies employed to render them in Ukrainian. It has been found that descriptive constructions are the most frequent solution, compensating for the absence of direct equivalents and preserving the natural flow of the text. The use of simple adjectives is also common, reflecting a tendency toward linguistic economy. By contrast, reproducing English compounds as Ukrainian complex adjectives is relatively rare, since the Ukrainian system is less favourable to the formation of such multi-component structures. Particular attention is given to translation transformations operating across various levels of language. The analysis shows that translating compound adjectives often requires not only structural adjustments but also semantic and pragmatic shifts, as translators adapt meaning to the cultural and stylistic expectations of the target audience. As a result, compound adjectives emerge not merely as grammatical forms, but as powerful stylistic devices that intensify the expressiveness of the text and introduce additional layers of meaning. The study concludes that the translation of adjectival compounds also fulfils a cultural-mediating role, as it frequently involves the transfer of metaphorical and sociocultural connotations.

Key words: compound adjectives, translation strategies, Ukrainian, descriptive constructions, translation transformations, literary discourse.

Вступ. Актуальність дослідження зумовлюється потребою у вивченні способів адекватного перекладу складних прикметників з англійської мови на українську. Ця проблема посідає важливе місце в сучасному перекладознавстві, адже саме прикметники відіграють ключову роль у творенні художньої образності, точності наукового викладу та виразності публіцистичних текстів. Складні прикметники становлять особливий інтерес через багатокomпонентність своєї структури, варіативність синтаксичних моделей та наявність численних культурно обумовлених значень, що ускладнюють процес перекладу. Крім того, питання перекладу складних прикметників у конкретних художніх творах і досі не отримало належної уваги в українській науковій традиції, що й визначає новизну цього дослідження.

Прикметник як частина мови є самостійним лексико-граматичним класом, що позначає ознаку предмета і реалізується в категоріях роду, числа та відмінка. В українській мові прикметники чітко виділяються за семантичними (позначення якісних чи відносних характеристик), морфологічними (наявність граматичних форм узгодження) та синтаксичними (функція означення або іменною частиною складеного присудка) критеріями. В англійській мові прикметники, навпаки, характеризуються браком узгоджувальних форм, що зумовлює активне використання іменників у позиції означення. Це породжує значні перекладацькі труднощі, адже український переклад часто вимагає перетворення англійського словосполучення на відносний прикметник (*school library* – шкільна бібліотека; *winter session* – зимова сесія).

За семантикою англійські прикметники поділяються на якісні (*qualitative adjectives*), що позначають безпосередні властивості предметів (*big, red, heavy, important*), та відносні (*classifying adjectives*), які виражають ознаку через її зв'язок з іншими предметами чи явищами (*wooden house, grammatical exercise*). Особливу складність становлять складні (*compound adjectives*), що утворюються шляхом поєднання кількох основ (*good-looking, well-known, blue-eyed*). У структурному плані такі прикметники можуть поєднувати іменник з прикметником (*snow-white*), іменник з дієприкметником (*time-consuming*), два прикметники (*bittersweet*), а також прислівник з дієприкметником (*well-prepared*).

В українській мові складні прикметники творяться як сурядним способом (поєднання двох рівноправних основ: робітничо-селянський, кисло-солодкий), так і підрядним (поєднання основ з різним ступенем залежності: багатодітний, самобутній, життєрадісний). Спільним для англійської та української мов є широке використання афіксів у складних похідних прикметниках (*absent-minded* – неуважний, *long-legged* – довгоногий). Водночас суттєві відмінності у морфологічних системах двох мов зумовлюють значні труднощі у процесі перекладу.

Метою цієї роботи є визначення та систематизація основних способів перекладу складних прикметників з англійської на українську мову на матеріалі художнього тексту. У дослідженні простежується, яким чином

перекладачі адаптують англійські словотворчі моделі до української морфологічної системи та які стратегії виявляються найбільш адекватними для збереження змістової точності й стилістичної виразності.

Матеріали та методи. У сучасній лінгвістиці спостерігається тенденція до зростання кількості досліджень, присвячених складним словам як продуктивному способу словотвору. Особливу увагу дослідники приділяють композитам, які виникають у результаті поєднання двох чи більше основ з метою економії мовних засобів та надання висловленню більшої інформативності. Проблема визначення статусу композитів та їх відмежування від вільних словосполучень посідає центральне місце у працях як українських, так і зарубіжних мовознавців. Водночас серед композитів особливе місце посідають складні прикметники, які вирізняються високим ступенем продуктивності та стилістичної виразності. Вони не лише розширюють можливості номінації, але й дозволяють досягти компактності висловлення, поєднуючи в собі кілька семантичних відтінків у межах однієї форми. У англійській мові саме ця група виявляє значну варіативність структурних моделей (*adjective + adjective, noun + participle, adverb + participle* тощо), тоді як в українській спостерігається ширший спектр словотворчих засобів, зокрема суфіксальних та префіксально-суфіксальних. Отже вивчення прикметникових композитів є закономірним кроком, адже вони поєднують у собі ключові риси словоскладання і водночас демонструють специфіку граматичних систем обох мов, що ставить перед перекладачем низку додаткових завдань.

Українська наукова традиція охоплює вивчення словотвірних процесів і перекладу композитів у різних сферах, зокрема у термінології (Я. Тагильцева, Л. Матвієнко; О. Білецька; Н. Клименко [1; 2; 3]). Наголос робиться на пошуку адекватних засобів відтворення складних утворень, що нерідко несуть у собі спеціалізоване значення. Деякі дослідники підкреслюють, що найбільші труднощі виникають у разі перекладу англійських структур типу *noun + noun*, де в українській мові звичайно використовується прикметниковий еквівалент (*school library* – шкільна бібліотека, *football match* – футбольний матч).

У зарубіжних студіях (L. Bauer; R. Huddleston, G. Pullum; V. Adams; L. Dušková, J. Hladký [4; 5; 6; 7]) підкреслюється морфологічна та семантична єдність композитів: вони функціонують як єдине слово, хоча й складаються з кількох вільних основ. При цьому звертається увага на проблему прозорості значення: деякі складні прикметники є семантично зрозумілими (*blue-eyed, four-storey*), тоді як інші мають ідіоматичний характер (*laid-back, absent-minded*). Окрему увагу приділено орфографічним питанням, зокрема уживанню дефіса як основного засобу позначення композитів.

Матеріалом дослідження стали два романи Дж. Дашнера із циклу *The Maze Runner – The Maze Runner* та *The Scorch Trials* [8; 9]. Тексти обрані з огляду на високу частотність уживання складних прикметників, що дозволяє простежити закономірності їхнього

функціонування та способи передачі українською мовою. У корпусі дослідження виокремлено 267 прикладів складних прикметників, які були зібрані методом суцільної вибірки.

Для досягнення поставленої мети було застосовано комплекс наукових методів. Передусім використано методи аналізу та синтезу – для опрацювання теоретичного матеріалу з проблематики словотвору та перекладознавства, узагальнення підходів вітчизняних і зарубіжних учених. Метод суцільної вибірки забезпечив повноту фіксації мовного матеріалу, а кількісний метод дав змогу визначити частотність уживання окремих структурних моделей складних прикметників та способів їхнього перекладу. Крім того, застосовано зіставний метод, який передбачав порівняння англійських оригіналів та українських перекладів для виявлення перекладацьких стратегій. Прагматичний аналіз дозволив визначити функціональне навантаження складних прикметників у художньому дискурсі, зокрема їхню роль у створенні образності, динаміки оповіді та стилістичної виразності тексту.

Результати. Матеріалом дослідження стали 267 складних прикметників, відібраних методом суцільної вибірки з українських перекладів романів Дж. Дашнера «Той, що біжить у лабіринті. Бігун у лабіринті» та «Той, що біжить у лабіринті. Випробування вогнем», здійснених Н. Вишневською [10; 11]. Вибрані приклади дозволили простежити, які саме структурні моделі й трансформаційні стратегії використовуються для адекватного відтворення англійських композитів в українському художньому тексті. Особливу увагу було приділено тому, що традиційні класифікації перекладацьких трансформацій здебільшого описують або структурні, або семантичні зміни, тоді як переклад складних прикметників вимагає інтегрованого підходу. Саме тому в нашій роботі було обрано класифікацію О. Селіванової [12], яка дозволяє одночасно враховувати формальні, семантичні та прагматичні параметри трансформацій.

Перший етап дослідження полягав у визначенні структурних особливостей відтворення складних прикметників. Найчастотнішим способом перекладу стала описова конструкція, яка охоплює 56% усіх випадків. Такий вибір пояснюється обмеженнями української граматики: складні прикметники англійської мови часто включають поєднання кількох лексичних компонентів, і буквальне калькування ускладнило б сприйняття тексту. Для прикладу можна звернутися до фрагмента: *Only a full-gone Crank would choose the second option* [8, с. 47]. Перекладачка відтворила складний прикметник *full-gone* описом: *Тільки псих на останній стадії хвороби обере другий варіант* [10, с. 49]. Таким чином, замість незвичної для українського читача форми збережено прагматичний зміст, а текст звучить природно й водночас не втрачає емоційної насиченості. Подібне рішення свідчить про адаптаційний характер описових конструкцій: вони дозволяють компенсувати відсутність аналогічних словотворчих моделей у мові перекладу.

Другим за частотністю способом перекладу виявилася передача складного прикметника простим словом (37,5%). Цей прийом актуалізується тоді, коли значення англійського композита можна відтворити коротким і звичним прикметником української мови. Наприклад: *Winston, hands held up to his frightened, acne-plagued face...* [8, с. 7] перекладено як *Вінстон від страху руками затулює прищаве обличчя...* [10, с. 8]. Тут композит *acne-plagued* трансформується у звичне прикметникове означення *прищаве*, що цілком відповідає нормам цільової мови і навіть звучить природніше, ніж будь-який складений відповідник. Важливо підкреслити, що використання простих слів не означає редукацію змісту – навпаки, воно свідчить про відшліфоване мовне чуття перекладача, який здатен передати ту саму ознаку мінімальними засобами.

Найменш поширеним способом виявився переклад через складні слова, які становлять лише 6,5% прикладів. Така стратегія застосовувалася переважно там, де в українській мові існують усталені композити зі схожою семантикою. Наприклад: *Aris glanced at the gray-black sky* [9, с. 93] відтворено як *Аріс подивився на чорно-сіре небо* [11, с. 95]. Цей випадок ілюструє можливість прямого калькування: в українській мові усталені прикметники на позначення змішаних кольорів створюються аналогічним способом. Однак кількість таких випадків обмежена, адже більшість англійських складних прикметників не мають безпосередніх структурних відповідників в українській мові.

На другому етапі аналізу ми розглянули використання перекладацьких трансформацій. Відповідно до класифікації О. Селіванової, усі трансформації було розподілено на три основні типи: формальні, формально-змістові та формально-змістові з прагматичним компонентом.

Формальні трансформації охоплюють 14,5% усіх прикладів і виявлялися переважно на морфологічному та синтаксичному рівнях. Наприклад: *Thomas reluctantly followed and they ran into the gray-dark Maze* [8, с. 86] – *Томас теж розвернувся, і незабаром вони побігли в сірий морок Лабіринту* [10, с. 89]. Тут композит *gray-dark* перетворюється на двокомпонентне словосполучення, що передає зміст більш економно. Цей випадок ілюструє характерну для української мови тенденцію уникати нагромадження прикметникових форм, властивих англійській.

Формально-змістові трансформації стали домінантним способом і становлять 73,5%. Серед них особливо показовим є явище генералізації. Так, у реченні *Thomas rubbed his eyes and groaned; he wanted nothing in the world more than a half-hour nap* [8, с. 26] композит *half-hour* передано як *трохи поспати* [10, с. 28]. Втрачається точна міра часу, проте зберігається прагматичний ефект – вираження крайньої втоми героя. Цей приклад демонструє, що переклад інколи свідомо жертвує точністю заради природності й відповідності контексту. Такий прийом, як конкретизація також використовувався для підсилення образності. У реченні *Frypan snorted his usual animal-like bark of a laugh*

[9, с. 202] прикметник *animal-like* передано як *гавкітливим* [11, с. 205]. Завдяки конкретизації сміх героя набуває більшої експресивності, а читач отримує чіткіший візуальний образ.

Формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом виявилися менш поширеними (12%), але саме вони демонструють найвищий рівень творчості перекладача. Наприклад: *Then he saw it, a horrific image made even spookier by the on-again-off-again source of light* [8, с. 83]. Переклад: *І тут Томас децю побачив – страшне видовище, яке в цьому миготливому світлі видавалося ще моторошнішим* [10, с. 86]. Композит *on-again-off-again* не має прямого відповідника українською, тому перекладачка передає його через опис у цьому миготливому світлі, зберігаючи атмосферу тривожності й страху. Інший приклад належить до фігуративних замінів: *I was out there; I saw what this guy did – he stayed strong while I turned into a panty-wearin' chicken* [8, с. 56] перекладено як *...він виявив мужність тоді, коли я обдіристався, як курка* (10, с. 59). Тут грубий образний вираз трансформується у більш звичний для українського читача експресивний зворот, який не лише зберігає, а й підсилює емоційний ефект.

Отримані результати підтверджують, що переклад складних прикметників є надзвичайно складним завданням, яке вимагає від перекладача балансування між структурною точністю та стилістичною адекватністю. Вибір способу перекладу залежить від конкретного контексту: одні випадки потребують калькування, інші – узагальнення чи конкретизації, ще інші – креативної адаптації, яка дозволяє відтворити прагматичний ефект оригіналу. Важливим є також прагнення уникнути перевантаження українського синтаксису: саме тому описові конструкції виявилися найпоширенішим прийомом.

Таким чином, аналіз 267 складних прикметників засвідчив, що перекладачка Н. Вишнеvsька застосовувала широкий спектр стратегій: від простих кальок до творчих перетворень, зорієнтованих на комунікативний ефект. Це ще раз підтверджує, що класифікація О. Селіванової є найбільш релевантною для подібних досліджень, адже дозволяє охопити багатовимірність трансформацій у перекладі складних прикметників, де структура, семантика і прагматика перебувають у нерозривній єдності.

Висновки. Проведене дослідження перекладу складних прикметників у романах Дж. Дашнера показало, що ця мовна категорія становить значну складність для українських перекладачів через відмінності у морфологічних системах англійської та української мов. У теоретичній площині складні прикметники розглядаються як продуктивний спосіб словотвору,

що поєднує у собі структурні, семантичні та прагматичні особливості. У практиці ж перекладу виявлено, що найбільш адекватними стратегіями є описові конструкції (56%), прості слова (37,5%) та у значно меншій кількості – складні слова (6,5%). Це свідчить про тенденцію до адаптації англійських композитів відповідно до граматичних і стилістичних норм української мови, де багатокomпонентні структури сприймаються як перевантажені.

Важливо підкреслити, що використання класифікації О. Селіванової дозволило комплексно описати перекладацькі трансформації: від формальних (морфологічних і синтаксичних) до формально-змістових та прагматичних. Такий підхід продемонстрував, що переклад складних прикметників майже завжди передбачає багаторівневі зміни: структурні трансформації переплітаються з лексико-семантичними і навіть прагматичними. На відміну від традиційних класифікацій, що розглядають лише одну площину, підхід О. Селіванової виявився найбільш адекватним інструментом для дослідження цього явища.

Додатковим висновком, який варто підкреслити, є те, що переклад складних прикметників виконує ще й культурно-медіативну функцію. Ці одиниці нерідко містять метафоричні, ідіоматичні або навіть соціокультурні відтінки, тож перекладач фактично виступає посередником між двома культурами, адаптуючи образність англійського тексту до українських реалій. У цьому сенсі робота зі складними прикметниками вимагає не лише мовної компетентності, а й культурної чутливості.

Перспективи подальших досліджень убачаються у розширенні матеріалу за рахунок текстів інших жанрів – зокрема наукових і публіцистичних, де складні прикметники виконують інші функції, пов'язані передусім із точністю та термінологічною усталеністю. Також перспективним є міжмовний порівняльний аналіз із залученням інших слов'янських мов (польської, чеської, болгарської), що дозволить простежити універсальні та специфічні тенденції відтворення англійських композитів. Окремим напрямом може стати дослідження перекладу складних прикметників в усному перекладі, де значно більше значення має прагматичний і стилістичний ефект, аніж структурна точність.

Отже, актуальність цієї теми зумовлена тим, що переклад складних прикметників не лише відображає морфологічні відмінності англійської та української мов, а й виявляє глибші закономірності інтерпретації художнього тексту. Збереження балансу між структурою, змістом і прагматикою робить перекладацьку роботу у цій площині особливо показовою для розуміння механізмів міжмовної комунікації.

Література:

1. Тагільцева, Я. М., Матвієнко, Л. Г. Особливості перекладу складних слів з англійської на українську мову в економічній терміносистемі. *Linguistics and Translation Studies*, 2022, спецвип., стаття 21. Полтавський державний аграрний університет. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.spec/21>
2. Білецька О. Особливості синтаксичних відношень між компонентами іменникових трикомпонентів у сучасній німецькій мові // *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. № 127. С. 3–6.

3. Клименко Н.Ф. Морфологічна будова композитів // Морфологічна будова сучасної української мови. К.: Наук. думка, 1975. С. 5-34
4. Bauer, L. Compounds and multi-word expressions in English. In : Scalise, S., Vogel, I., Dressler, W. U., Kiefer, F. (eds.). *Complex Lexical Units*. Berlin ; Boston : De Gruyter Mouton, 2020. P. 25–46. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110632446-002>.
5. Huddleston R., Pullum G. K. The Cambridge grammar of the English language. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 1800 p. <https://doi.org/10.1017/9781316423530>
6. Adams V. Complex words in English. London : Routledge, 2001. 184 p. <https://doi.org/10.4324/9781315843339>
7. Dušková L., Hladký J. English word-formation. Prague : Charles University, 1992. 152 p.
8. Dashner, J. *Maze Runner. The Maze Runner*. Scholastic UK, 2014. 375 p.
9. Dashner, J. *Maze Runner. The Scorch Trials*. Scholastic UK, 2015. 384 p.
10. Дешнер, Дж. *Бігун у лабіринті* : пер. з англ. Н. Вишневіської. Київ : KM Publishing, 2015. 390 с. (Той, що біжить лабіринтом ; кн. 1).
11. Дешнер, Дж. *Бігун у лабіринті* : пер. з англ. Н. Вишневіської. Київ : KM Publishing, 2015. 398 с. (Випробування вогнем ; кн. 2).
12. Селіванова, О. О. *Лінгвістична енциклопедія* / О. О. Селіванова. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.

References:

1. Tahiltseva, Ya. M., & Matviienko, L. H. (2022). Osoblyvosti perekladu skladnykh sliv z anhliiskoi na ukrainsku movu v ekonomichnii terminosystemi [Peculiarities of translating complex words from English into Ukrainian in the economic terminology system]. *Linguistics and Translation Studies, Special issue, Article 21*. Poltava State Agrarian University. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.spec/21> [in Ukrainian].
2. Biletska, O. (2014). Osoblyvosti syntaktychnykh vidnoshen mizh komponentamy imennykovykh trykompozitiv u suchasni nimetski movi [Features of syntactic relations between components of noun tricomposites in modern German]. *Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, (127), 3–6. [in Ukrainian].
3. Klymenko, N. F. (1975). Morfolohichna budova kompozitiv [Morphological structure of compounds]. In *Morfolohichna budova suchasnoi ukrainskoi movy [Morphological structure of modern Ukrainian language]* (pp. 5–34). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
4. Bauer, L. (2020). Compounds and multi-word expressions in English. In S. Scalise, I. Vogel, W. U. Dressler, & F. Kiefer (Eds.), *Complex Lexical Units* (pp. 25–46). Berlin & Boston: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110632446-002>
5. Huddleston, R., & Pullum, G. K. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316423530>
6. Adams, V. (2001). *Complex Words in English*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315843339>
7. Dušková, L., & Hladký, J. (1992). *English Word-Formation*. Prague: Charles University.
8. Dashner, J. (2014). *The Maze Runner*. Scholastic UK.
9. Dashner, J. (2015). *The Scorch Trials*. Scholastic UK.
10. Dashner, J. (2015). *Bihun u labirynti [The Maze Runner]* (N. Vyshnevskia, Trans.). Kyiv: KM Publishing. (Original work published 2014) [in Ukrainian].
11. Dashner, J. (2015). *Vyprobuvannia vohnem [The Scorch Trials]* (N. Vyshnevskia, Trans.). Kyiv: KM Publishing. (Original work published 2015) [in Ukrainian].
12. Selivanova, O. O. (2011). *Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic Encyclopedia]*. Poltava: Dovkillia-K. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.09.2025

Дата публікації: 03.11.2025